

RETTEGI GYÖRGY
EMLÉKIRATÁBÓL

Minthogy gyermekségemtől fogva szerettem mindenféle írásokat olvasni, akár históriák, akár egyéb írások lettek legyen is; sőt csak egy privatus emberhez mások által hozzája küldött leveleit is nagy aviditással szerettem olvasni, ha kivált régi volt, annál inkább, ha valami nevezetes dolgok dietim avagy csak annuatim valakitől felíratván, kezembe akadtanak, sok históriáknál inkább szerettem olvasni, mert abból mind az akkori szokásokat közönségesen, úgy mint: temetésekben, lakadalmakban, keresztelőkben, religiának, ország dolgainak, emberek szokásainak s egyéb házi dolgoknak módiát (a mint most szokták hívni) ezen hazában lakó népek között kitanulhattam, melyeket a mostanival összevetvén, sokakban álmélkodásra méltóképen különbözőnek (találtam): hogy én is azért az én maradékomnak (ha isten megtartja) ezen következő írásom által holmi mostani dolgokat és occurentiákat általadhasak, leírtam mind ez hazában, sőt másutt is történt dolgokat, a mennyire végére mehettem, megírván. Elsőbbben is születésemnek napját és óráját, azután felneveltetésemet etc., minden dolgaimat az jelen való napig...

A mi azért e nyomorusággal és sokféle változásokkal megrakodott világra való születésemet nézi, az volt ezen tizen-nyolcadik saeculumnak tizennyolcadik esztendejében, idest anno 1718 die 31-ma Martii, hétfő nap éjszaka 11 órakor, midőn a hold a kos-jegyében volt, Páncélcsehen. Nemző édesatyám volt Rettegi György, ki is 38 esztendős korában viceispánságban holt meg Kis-Budakon az édesanyjánál szárazbetegségben szeptemberben; engemet akkor kereszteltek meg ugyan az atyám nevére Györgynek. Ennek az édesatyja volt Rettegi István; ugyan viceispánságában ment volt be Havasalföldébe Tököly Imrével, ki is fejedelemséget vadászott s Bukaresten megholt. Édesanyja pedig Csegezi Judit, Csegezi György leánya

feleségétől Ébeni Ilonától, az kiről is sok úri és nemesi rend atyáncfiai vannak, kiket ide írnom hosszasan tartom. Ennek az Rettegi Istvánnak édesatyja ugyan Rettegi István volt, Rettegen lakott nemes Belső-Szolnok vármegyében, főbíró volt s úgy is ment volt Rákóczi György fejedelemmel be Lengyelországba hogy már a lengyel királyságnak megszerzésére, melyre valamennyire invitatus is volt; erről Bethlen János, akkor élő főember írt; de mind maga az fejedelem szándékában megcsalatkozott, mind a vele kiment nemesség, számtalan ott maradván, szerencsétlenül jártak; a fejedelem ugyan visszajött kevesedmagával, de az nemesség, kik között az én említett szüleatyám is oda maradt; kinek is felesége volt Almádi Kata, Almádi Mihály és Nagyfalvi Kata leánya. Ezen Rettegi Istvánnak az atyja volt Rettegi Máté, kinek nevét úgy is láttam, hogy Zeöczhi Máténak irták régi írásban, mely is Szöcsöt-e vagy Szöcsit, vagy Zeöczit tézsen, nem tudom. Elég az, hogy mi soha sem éltünk Rettegi nevezeten kívül más névvel. Ezen Zeöczhi Máté volt a szamosujvári praesidiumhoz akkori időben fegyverekkel szolgáló, háromszáz számból álló darabontáságnak főhadnagya, a mint valami írásból kitanultam, Bethlen Gábor fejedelem idejében; ezen drabantok igen nagy nemesi szabadsággal ajándékoztattak volt meg Báthori Gábor fejedelem idejében, a melyben inserálva vagon a Zeöczhi Máté neve is...

Szülő édesanyám volt Dobai Klára, Dobai Péter leánya, amaz mostan is jó hirrel-névvel fénylő szilágyi Dobai régi familiából való. Édesanyja volt Tarsoly Judit, kinek jussán birjuk a túri, pusztá-egresi, apahídi és vásártelki portiákat. Az édesanyám nem osztozott senkivel, mivel csak egyedül volt. Elsőbben ment volt férjhez a kuruc-világban, midőn a nemesség kifutott volt Magyarországra, Urai Miklós nevű főemberhez, ki is két esztendő mulva egy Sándor nevű fiacskájával együtt megholt pestisben; ugyanakkor csakhamar vette volt el az édesatyám Rettegi György, kitől is születünk négyen...

[Édesatyám halála után anyámat] sok becsületes, jó emberek kérték, úgymint Szeredai Imre, Jeddi Pál s mások, jó, életrevaló emberek, de nem mene egyikhez is, hanem in anno 1724 eljőve egy Kolosvári Dániel nevű haszontalan, semmirekellő gazember, kinek az apja pap s püspök volt, Igenből, az hová is házasodott volt, valami Visolyi nevezetű jó embernek özvegyét elvévén, azután mint gazember az szegény árvákat mindenekből kipusztítván, végtére az szegény feleségét

halálig vervén maga semmirekellőségét ottan körül mindeneknek megmutatta, s ide jövén a mi bűneinknek büntetésül az szegény anyámat édesatyja s anyja híre nélkül eljegyzé s el is vevé, nekünk holtunkig tartó kárunkra s gyalázatunkra... Midőn magát s édesanyámat minden jószágból kipusztította volna, a szegény anyám is odahagyta s kijött ide hozzánk; ő Deesen lakván arra jutott, hogy házanként kéregetett s úgy élt, mig osztán egy pincében, az hol lakott (mivel emberséges ember egy házban vele nem ülhetett) ezelőtt négy esztendővel megholt... Hat esztendős voltam, mikor az édesanyámat elvette... azután csakhamar Köblösről általjövén Páncél-Csehre a nagyanyám, vele idejöttem Köblösre, soha többször a mostohaapám s édesanyám kenyerét nem ettem s csak egy ingét is nem viseltem.

Azon esztendő után, idest in anno 1725 Kolosvárra, az holott már az két bátyám volt, engemet is bevitt a nagyatyám. Volt szállásunk Farkas-utcában, Veresegyháziné (kinek ura míg élt typographus volt) házánál, Dobai János és Zsigmond uramékkal együtt. Legelső praeceptorom volt Éltető András, igen nagy, jóforma, erős ember, primarius deák, azután zilahi notarius-ságában hala meg; a felesége Bányai Kata, most itt lakó Bogdán Józsefnek felesége. Igen nehezen vettem magamat a tanulásra, de osztán hogy Dobai János bátyám is külön számon kért tőlem a szálláson a leckéről, megijedtem a kétféle praeceptortól s tanulásra adtam magamat. A szegény Éltető kimenvén a collegiumból, lett praeceptorunk egy Almási István nevű derék deák 1728-ig, a midőn is a szegény nagyatyám meghala 28-a Apr. s akkor mindjárt második árvaságra maradék, mert annakutánna a szegény nagyanyám csak a nagy bűnnek adván magát, se minket, se egyebeket nem igen curált, az édesanyám s haszontalan mostohaapám nem is ügyelt reánk, mintha a világon se lettünk volna, de a mellett a nagyanyámat szüntelen mocskolta, gazolta, külömb-külobmféle injuriákkal illetve s mortificálta azért, hogy miért nem adja kezére a jószágot. Ugyancsak ezen interregnumban is valamennyire igyekezett a szegény nagyanyám taníttatni s 1728-tól fogva 1731-ig a collegiumban tartott, de nem continuo; mely kevés idő alatt volt egy Kőrös-pataki Mihály nevű deák praeceptorom, kemény ember, de igen jó tanító, azután akadémiákra menvén ott holt meg. Akkor grammatisa voltam s szintén készülünk examenre, és midőn másnap syntaxisra promoveálódtam volna, imhol jöve be az collegiumba az nagyanyámnak egy Györgyi nevű oláh

kocsisa, ki is felkeresvén Rettegi Zsigmond bátyámmal, ki is akkor syntaxista volt s ment volna által a poesisra, azt mondá, hogy a nagyanyánk utánunk küldött kocsival, hanem menjünk ki. Ó soha eléggé meg nem siratható, szerencsétlen napom s gyermeki bolondságom! Azonnal, senkinek hírt sem tévén, a szállásra menénk s kocsira ülvén Apahídára kimentünk! Soha azután tanulásnak okáért a kolosvári collegium kapuján be nem mentem. Írta a szegény, Istenben elnyugodtt Kőröspataki uram ugyan, hogy vigyenek be, mert engemet syntaxisra, bátyámat poesisra, ha jelen nem voltunk is, promoteált, mert ugyanis a censurán általestünk volt már; de csak nem küldött be bennünket a nagyanyánk, hanem csak a sok sopánkodás s veje Kolosvárra való panaszolkodással töltötte idejét; nékem pedig arra való eszem nem volt, hogy magam javáról tudtam volna valamit gondolni, mivel 13 esztendő voltam csak; annyira elhagyattatunk volt, hogy még csak jóakarónk vagy atyánkfia sem találkozott, a ki valami tanácscsal életetett volna tanulásunknak tovább való continuátiójára, hanem itthonn haszontalanul töltöttük a drága időt.

A bátyámat ugyan akkori főispán Bánffi György úr mellé szerezte volt be a nagyanyám, engemet pedig a szegény Viski Péter bátyám Bánfi Farkas úrhoz, hogy már a fiaival, az holott több szegény nemes emberek gyermekei is nyomorgottak, én is tanuljak; s egyszer kihozván Kolosvárról az úrfiakat oly reménységben voltam, hogy mikor beviszik, engemet is bevisznek, s hát mikor az az idő eljő, csak elhülök bele, hogy engemet künnfelejtének, melyért mindjárt instáltam az úrnak, de azt felelte, hogy annyi inast nem tarthat a fiai mellett, mert ezeket is nagy költséggel tartja Kolosvárt, — és így én a cipészség mellett maradék! Igen nagy és súlyos, s nem aetásomhoz való szolgálatom volt; mert nem volt elég tálainak, tárgyérainak felmosása mindennap kétszer, hanem asztal körül is minden inasi szolgálatot véghez kellett vinnem. Volt ugyan egy Csató Ferenc nevű inas, de annak nagyobb gondja volt a k...ákra, melynek in fine-finali meg is adta az árát. A mi pedig legkeservesebb volt, melyet nem szoktam mind e mai napig meg, egy Pál nevű, beteges, 3 esztendő hitván gyermekének dajkájává tett az asszony, mely miá felette igen nagy bajom volt, mint-hogy nem tudtam úgy is a gyermekkel való bánáshoz mint a ló; annak felette majd minden héten feredőt kellettven főzni az uraknak, nem volt annyi gratiám, hogy mást rendeljenek vizet hordani a Szamosról, hanem nekem kellett a nagy lóitató cseb-

reket emelnem, melynek alkalmatosságával valami jég közzé suhadván az egyik lábom, a mint a rúd vállamon volt úgy erőltettem magamat kihúzására, akkor éreztem s máig is érzem az oldalomnak fájalmát. Azonkívül is az asszony, minthogy csak nemes-leányból lett urasszony volt, teljességgel nem szerette a nemesember gyermekét, sokat mocskolódott mind reám, mind azokra, az kik a fiai mellett voltak; ruházatot egy pár csizmán kívül másfél esztendő alatt nem adott, innét hazul is senki semmivel nem segített; egyszóval nyomorúságos állapotban lévén, megúntam azon udvari állapotot, s egy jó reggel a kapuféltől vevék búcsút s eljövék haza.

De itt sem derék conditióm volt, mert semmiképen reá nem vehettem a nagyanyámat, hogy taníttasson; szüntelen csak azt felelte, hogy taníttasson a mostoha-apám, mivel ő bírja a jószágot; és így én a sok apa s anya között tanulás nélkül maradék. A testvérbátyám sem volt arra való ember, hogy még csak jó tanácsát is velem közölje, pedig már akkor cancellarián lakott Kún Zsigmondnál, hanem inkább egyéb rosra, úgymint boritalra-mire szoktatott.

Vagy két esztendőt azért ily haszontalanságban töltvén, láttam, hogy szándékomban semmiképen nem boldogulhatok (pedig ha akarták volna, csak utentiára is beszerezhetek volna a collegiomba), olvasásra és irogatásra adtam magamat; s minthogy a nagyatyám tisztviselő ember volt, igen sok levelek s egyéb holmi irások gyűltek volt hozzája, melyek mind az házhijján állottak, melyeket én felhányván ha hol szép írást találtam benne, magam eleiben tévén pro exemplari tartottam s a mi tiszta papiros volt, azt mind befirkáltam; ezt pedig mindaddig continuáltam, míg mind az írásba, mind az olvasásba alkalmasint belekaptam. Sokszor haragudt a szegény nagyanyám reám, de csak nem hagytam félbe.

Történik pedig egyszer, hogy a szegény Rhédei József idejött, s kelletvén az öccsének Rhédei Pálnak egy olyanszerű szolga mint én, magához hivatott (Bogdán Józsefnél volt szállva) s aziránt velem beszélett, s úgy concludált, hogy minél hamarébb tudósít; melyet én nem győzvéni várni, minthogy alig vártam mehessek valamerre, írtam a szegény úrnak, hogy tudósítana már, hogy s mint vagyon a dolog; melyre mindjárt azt izente, hogy menjek le Dobokára. Lemenvén azért azon szólott, hogy maradjak mellette, mivel igen nagy szüksége vagyon olyan emberre, az ki irogatna is egyszer-másszor. Én nem igen akartam, mert erősen vágytam Rhédei Pál úrfihoz, mivel

ifjú-legény lévén, nem igen lakott otthon, hanem szüntelen nagyurak között járt-költ s én igen vágytam arra, gondolván azt, hogy a sok járás-keléssel csak többet tanulok s experiálok; külömben is igen jó ember volt, e pedig kemény haragos ember s udvara sem épen helyén való, mivel feleségül is csak akkor vévén el az Henter Jánosné, Gyerőffi Kata Bíró Mósestől maradt leányát, Bíró Katát, a gazdaasszonysághoz nem sokat értett; egyszóval én bizony nem szerettem azért is, hogy nem e praecipuis vala még akkor a szegény úr, a mint egyszer a szegény Kún István meg is mondá: «öcsém, ha nemesembert akartál szolgálni, miért nem jöttél hozzám, hiszem én is ... ect.» De a szegény Ördög István bátyám addig incselkedék utánnam, míg ottmaradék.

Három esztendei elég sanyarú szolgálatom volt, de kívánt szegény tanítani, a mint hogy az én cancelláriám nála volt szegénynél, s ha Isten éltette volna, bizonyosan tudom, hogy eddig promotiót ért volna s nekem is szolgált volna; de szárazbetegségbe esvén 1744-ik esztendőben meghala.

1739. esztendőben hagyván el Rhédei József urat, hazajöttem; de már a nagyanyám megholt volt; a mostoha-apám minden jószágot ki akart kezünkből venni, hanem erőszakosan a rődit, apahidit s köblösinek egy részét kiragadók a kezéből, s négyen Rettegiekül felosztottuk. De én abban is megcsalódtam, mivel nekem a rődit adták, az hol egy szép allodiatura sincsen, s mind e mai napig is abban vagyon, csak készülünk az finalis divisióra; de Rettegi István uram, minthogy fél tőle, jórendin eladván a maga részét, mégis annyit s még többet bír, mint mi, nem akarná és azért csak firkol-farkol; Isten tudja, lesz-e vagy nem osztozásunk valaha.

E szerint itthon mulatván kevés ideig a bátyám házánál, nem tetszett az állapot, mivel akkor vevén el ezt az feleségét, Somai Sárát, akkor sem sok esze volt (minthogy most sem sok vagyon, pedig már vén), megúnván helytelenségét, elszántam magamban, hogy ismét szolgálatra menjek. S vágytam erősen Hunyadvármegyébe, minthogy a szegény ánygom, Rettegi Miklósné asszonyom oda ment volt férjhez Csáki László nevű jó emberhez, a leányit is mind oda adta volt férjhez, s azokat kívántam látni, minthogy nem láttam volt soha őket. Keczei János és Andrással való atyafiságos barátságban élvén, egy alkalmatossággal hozzájok megyek Tötörbe, hát szinte ott vagyon Barcsai János úr, ki Hunyadvármegyében lakott, de akkor a felesége anyjához, Toroczka Péternéhez feljött volt

Tötörbe; onnat csak hozzája állottam s Martiusnak 22-ik napján vele együtt igen nagy árvizeken s nagy sárokra mentünk le Csórára.

Ennek is scribája voltam, de megúntam volt, mert rettenetes hígeszű, sok gyermeki dolgú, levis ember volt szegény; különben generositás is elég volt benne, de csak nem szerettem nyavalyást, mert nem tanulhattam semmit is tőle. Észrevévén, hogy nem szeretem, nem hordozott magával, hanem csak küldözött hol egyik, hol a másik jószágába, mivel szép lakóhely volt Csórán, Padon, Nagy-Barcsán s Zalasdon, az holott vasbányája és hámorja is volt; vagy a feleségénél hagyott, mivel nem sokat lakott egy portán, mert az ő sok gyermeki dolgaiért a felesége sem szerette.

Az idő alatt, hogy nála laktam, az atyámfiaival megismerkedtem ugyan, de történt olyan bajom, hogy Déván cseréltem volt egy Zarándvármegyében Pesterán lakó oláhval egy szürke lovat, melyet ismét adtam volt egy szászsebesi cigánynak, ki is adta a szeredahelyi mészárosnak, ennél lopott lónak találtatott és így a szavatosság reám is kerülván sok bajom volt, míg szavatyost adhattam, mert mikor cseréltem, elfelejtettem volt megkérdezni lakását, nevét az embernek, de ugyancsak utánna kellett indulnom az embernek. Mikor azért Kéméndre érkeztem volna, az hidast a Maroson onnat felől találtam, a mely felől mentem, de révész sohult sem volt, a falu is távol volt oda; én minthogy siettem mert estve is volt már, bíztam, hogy általhajthatom az hidast, be vivén azért a lovat, megakasztám s derekasint általhajtam szintén a tulsó szélire a víznek a hidast, de felette nagy lévén a víz, confudálódtam is, s nem is bírhattam vele, s csak elszántam magamban, hogy leereszkezzem a hídassal a vizen, a mint hogy már jó darabot a falu irányáig lementem volt s csak attól oltalmaztam, hogy ne ütközék a partba, a rúddal, gondolván, hogy vagy túl, vagy innét a vizen kivetődöm valahol; de szerencsémre a templom nagy dombon lévén Kéménden, szintén akkor jöttek ki a reformátusok a templomból s megláttak, hogy mendegélek az hídassal le a Maroson, s úgy futottak oda s megszabadítanak e veszedelemtől. Még ezen kívül forgottam egy dühös eb mia in anno 1738 a szegény Rhédei Józsefnél laktomban ily ijedségben. Nem lévén ott az úr, én a háznál maradtam volt Tasnádon; egy alkalmatossággal éjszaka az kopók rettenetes rúttal mardosódtanak, melyet én nem szenvedhetvén, kimentem az udvarra, onnat az utcára, gondolván, hogy netalán valami dühös kuasz

jött be s a mardossa a kopókat; midőn az utcáról más ajtón az udvarra bekerültem volna, igen szép hold- s hóvilág lévén, láték egy Sípos nevű kopót hogy az udvar közepin áll s nevéen szólítván egyszer nékem futamodik s rútol kapdosni kezd hozzám, a kezemben lévő puskával hozzá akarván löni, a serpenyőben fellobban ugyan a por, de el nem süle a puskám, melyen felette igen megijedtem, mert erőszakosan csak reám akart ágaskodni a kutya, a puska is kétrét horgadott volt a mint vertem hozzá; már nem tudtam hová lenni, hanem kiáltani kezdém a kolcsárt: «Sólyom István, Sólyom István!», ki is egy házikóban egy Kosztán nevű sütővel lakván ott közel, szerencsémre mindjárt meghallá s kijövéen a házból kérdé: «mi dolog, mi dolog?», én azzal megrugaszkodván, amaz is látván a dolgot, előttem be, én is utánna a házba, a kutya mindenütt az inamban, s mikor az ajtót becsaptam utánnam, a nyakát az ajtóba szorítottam s ott tartoztattam, míg a sütő egy hasáb fával agyonverte. Emlékezem még egyszer, hogy feredés közben Apahidán szinte belehalok vala a Szamosba, ha a szegény Bába Aleksza, odavaló bírása a nagyanyámnak ki nem fogott volna az örvényből.

Ugyan Barcsai Jánosnál laktomban mentem volt ki az asszonynyal Váradra az feredőre a szegény Lészai István és veje Inczédi Sámuel urakkal; négy hétig laktunk ott, de elmondhatom, hogy soha sem éltem olyan jól, mint ott azt az négy hetecskét. Ugyan nála laktomban esett reám az hideg Octoberben valami baracktól s egész esztendeig lelt.

In anno 1740 elhagyám, jóllehet nem hagytam volna még el, mert készült Csehországba az armadára, az hová igen szerettem volna magam is elmenni vele, de a betegség nem engedte. Ő szegény ugyancsak elment, mert nem volt contentus a maga szép characterével, jószágával ect., hanem bízván princ Lobkoviczhoz egy jó jószágát elsőbben eladá s azzal felmene, de nem éré meg vele, hanem mind az négy lakóhelyét obaerálá. Lobkovicz az hunyadvármegyei főispánságot, mely akkor vacantiában vala, nekie offerálá, de nem volt contentus vele, mert katonaságra — melyre nem született volt — vágyott, s ahhoz képeste valami nationalis militia lévén akkor Erdélyben, a közzé mene kapitánynak, s nem sok idő mulva nagy szegénységben, mert a felesége sem vette számba, ő sem a feleségét, meghala nyavalyás Szebenben; szerencséjére gyermeke nem maradtott.

Minekutánna pedig én is az hidegből kiépültem, igen nagy s jó katona-világ támadott ez hazában, mert hadakozván a

francia felséges asszonyunk ellen, sok új regimentek, batalliák állítottak mind Erdélyben, mind Magyarországon s minthogy akkor olyan szándékom is volt, hogy az collegiumba tanulásnak okáért visszamenjek, de az országban uralkodó pestis nem engedte, mind azon gondolkoztam, hogy s mint lehetnék katonává valami kevés promotiócskával, a mint hogy mind Rhédei József úrnál laktomban az mostani generális Gyulai Ferencsel, mind Barcsai Jánosnál laktomban az atyjával Gyulai István generállal esméretségem volt. Barcsai Jánosné asszonyom által már munkába vétettem volt, hogy valamelyik mellé applicáljam magamat; de meg nem alkhattak felettem, mivel az öreg azt akarta volna, hogy melléje menjek, az ifjú pedig azt, hogy maga mellé.

S midőn az alkalmatosságnak jobb idejét e szerént vártatta volna velem gróf Gyulai Ferenc, azalatt Kecsetbe menék a szegény Váradai Zsigmond bátyám látogatására; ki is kezdé tőlem tudakozni, micsoda szándékom lenne magam állapotja iránt? Jelentém, hogy két esztendőttől fogva mind ott járt az eszem, hogy tanulni visszamenjek a collegiumba, noha egy kis szégyen nélkül meg nem esett volna, de mindazoltától fogva a pestis miá azon szándékomban elő nem meheték, arra nézve már csak katonaságra szántam magamat. Ezen discursus közben mondá szegény: «édes öcsém uram! ezen az világon igaz, hogy esze, kardja s házassága után boldogul az ember, s arra nézve javallom kegyelmednek, hogy vegye el Aczél Salomét, mert igen jó szerencse lenne kegyelmednek.» Azzal általmenénk a szegény Diószeginé asszonyomhoz, ki is tartotta akkor (nem egyébért, hanem hogy pénzének hasznát vehesse, a mint hogy vette is) s hozák elé ott is a dolgot; melylyel úgy megzavarodék az eszem, hogy azután nem a tanuláson, vagy katonaságon, hanem a házasságon járt az eszem. Lévén akkor 23 esztendő, mintegy szégyenlettem házasságra adni magamat. De ugyancsak a következő 1742-dik esztendőben Martiusnak 21-dik napján eljegyzém a szegény idvezült feleségemet Aczél Salomét, s ugyanazon esztendőben 2-da Junii lett öszvekelésünk.

Az anyám az édesatyja, Dobai Péter köblösi vén házát ideengedte, hogy a feleségemet vigyem bele; de semmim nem volt két lovamnál, egy tehenemnél egyéb, az is csodálatosan jött volt kezembe; külömben is igen szűk idő volt. De a szegény feleségemnek valóban sok jutván e világi nyomorúságokban, nagy békességgel eltúrt mindeneket, contenta volt az én

szegény sorsommal. Pénze volt szegénynek készen vagy három-ezer forint, de az az tökéletlen Diószegi Mihály elköltötte volt; szégyenlettem is mindjárt kérni, de ugyancsak necessitas fraxit legem. Kevés idő múlva megírtam Diószeginé asszonyomnak szegénynek, hogy ha feleséget adott, adjon egyebet is, mert rosszul élünk semmiből; úgy osztán küldött hol ötven, hol hatvan forintot, s nem csinálhattam semmi fundust hogy olyan csupogva-csepegve adta kezünkbe. Én mindazonáltal, tudja Isten, eléggé igyekeztem a dolgot compendizálni, splendide sem éltem, cifrán sem jártam, de mégis elkölt a pénz; szerettem mindazonáltal itt Köblösön s Felső-Tökön valami másfélezer forint ára jószágocskát, jóllehet a szent-mártoni részt nem azon pénzből szerettem, hanem perceptorságomban vettem, melynek megfizetésére magam industriám által szerettem fundust; ha Isten éltet, meg is fizetek a nemes vármegyének.

In anno 1744 die 13-tia Januarii született egy kis fiacskánk épkézzel-lábbal, de a sok tanácsadó s azok között Péntekiné néném szüntelen azt tanácsolta a szegény feleségemnek, hogy vegye maga mellé a gyermeket s ott altassa éjszaka is, mert így nő s amúgy nő; ő a szegény az eszin tartván azt, egy vasárnap reggel maga mellé vevé s megszoptatá, s elaluván mind ő, mind a gyermek, én is tél-túl aluttam, de szemmel tartottam őket más ágyban fekvén; egyszer midőn gondolkoznám arról, hogy a gyermek szokása felett akkor igen sokat alutt, odamegyek, hát az anyja befordult a fal felé, a gyermek be lévén pókálva utánna fordult s a párnában megfulladván halva találok. Oh Istenem! mely nagy, véletlen szomorúságom érkezék egy félóra alatt! A szegény anyja alutt, nem tudtam soha, felköltsem-e vagy még elhagyjam, tartván attól, hogy ha oly hirtelen tudja meg szerencsétlen esetét, magának is nyavalyája következik; ugyancsak felserkenvén észrevette ily példás szerencsétlenségét. Elgondolhatja akármely istenfelő ember, mely nagy és súlyos csapása volt ez Isten kezének ez rajtunk a mi ifjú állapotunkban. Uram őrizd meg a te híveidet az ilyen véletlen példás szomorúságoztól!

Azután vigasztalt meg az Isten, ismét egy fiacskát adván anno 1745 die 21-ma Octobris. Kereszteltettem Mihálynak. Ennek egyik szeme kisebb volt ugyan a másiknál, de igen szép állása volt ábrázatjának, egyébaránt igen ütött Aczél uramhoz. De szerencsétlen voltam ehez is, mivel egy Szakmári nevű szegény nemesember temporizált akkor télen nálam feleségével, gyermekével együtt, egy kis Gondos Gyuri nevű árvát is tar-

tottam, kinek az apját katonának küldöttem volt s odamaradt; ez minden igaz ok nélkül meghimlőzik, a megnevezett Szakmárinak is lévén két gyermeke, kinek egyike az enyimmel egy idős volt, az anyjok Szakmáriné gyakran járt ki az említett árva gyermekhez, míg az himlőben feküdt; egy alkalmatossággal mondja a Szakmári nagyobb fiacskája az anyjának: «anyó, ne járj ki Gondoshoz, mert az himlő Zsigóba csipeszkedik (ez az kisebb fia volt) s onnat Misuba s osztán meghal;» igaz dolog, hogy gyermek jövendölése volt s számba sem vettem, de úgy lett, mert azután csakhamar meghimlőzék az ő gyermeke s meg is épüle, de az enyim himlőzése után 11 napra elaluvék; az egész faluban senki házánál himlő nem volt, senkinek nem is holt meg gyermeke, csak a miénk. Ez volt 1747 31-ma Januarii.

Ugyanezen esztendőben akarván magam lakásomat figálni, kívántam volna az édesanyámtól azt az vén házat magamnak örökösen megszerezni, a mint hogy száz forintot s Tökön egy jó házhelyet ígértem volt szegénynek; ide is adta volna, de a testvérbátyám Rettegi István uram mint azelőtt, akkor is, úgyszintén most is mind abban, mind egyéb dolgaimban keresztülállott; a levele, melylyel az anyámat dehortálta ma is kezemenél vagyon. Most nem régiben szintén úgy jártam vele, midőn Simon Jánostól Újfaluban egy Ébeni-házhelyet ki akartam volna váltani; megtudván, alattomban azt írta neki, hogy ki ne bocsássa nékem ect. Másképen gondolkozván azért azon, feladtam; hanem Keczei uramék anyjának (a ki most Kabós Ferencné, Szodorai Anna) lévén itt sessiója, Keczei János uramtól appropriáltam ea conditione, hogy ha nekem 120 frtot letészen, melylyel is ő kegyelme nekem adós, tehát tartozzam itt Köblösön azt a házhelyet, mely a contractusban expressálva vagyon, ő kegyelmének általadni s azután örökös csere legyen benne; mely szerént az említett sessiót megszerezvén, azon esztendőben az Úrnak nevében fundust kezdettem csinálni kőhordásra, más esztendőben pedig s 1748 21-ma Maii Cristian Faurbach nevű hollandus kőművessel hozzáfogattam; eléggé nevettem az atyafiaktól, s nemhogy valamelyik csak egy darab kővel vagy csak jó szavával biztatott volna, vagy segített volna, hanem az hol kellett is, az hol nem is, szüntelen csak az én építésem forgott szóban közöttök annyira, hogy a sok elegyebelegy híreket s csúfságokat hallván, szintén belehagytam, elkeseredvén lelkem is, de a szegény idvezült feleségem, kinek elméje s prudentiája sok férfiakénál előbbvaló volt, szándékomat végbevinnem nem engedte, hanem continuálván a munkát

in anno 1750 die 8-va et 9-na Januarii [befejeztem], a midőn tudniillik nagy ecclypsis esett volt a napban, de én azt azután advertáltam, s mindjárt nem jót jövendöltem belőle.

A mint hogy (in parenthesi in anno 1748 die 10-ma Aprilis születtetett egy fiacskánk, kit is Zsigmondnak kereszteltem volt; keresztanyja Kún Istvánné, Keserű Zsófia asszonyom, nagy gazdagságú, de igen magának való, fősvény vén asszony vala szegény, de már elmaradott tőle vagy 8 esztendőől fogva. Ennek oly szerencsétlensége történt, hogy midőn az szegény édesanyja rajazott volna, a szülésben felkölt a székre, a midőn is ellévén a gyermek az szék alatt való cseberbe beesett s az ajakát jobbfelől megütötte a cseber szélében, az akkor mindjárt megdagadván ez mai napig is úgy maradt; igen gonosz, ártalmas nyavalya, mert hacsak egy állapotban maradna, nem sokat gondolnék vele kivált mikor néha megapad, de ottan ottan megdagad, a midőn is nagy hevülése és egészségének változása vagyon a szegény gyermeknek; sokszor kesereg a lelkem miatta, mert soha oly nyavalyát másokon nem láttam, sokat is költöttem reá csak eddig is, de semmit sem használt még eddig, mindazonáltal abba nem hagyom; a gyermeket is úgy kívánom informálni, hogy medicinát tanuljon, hogy ha ez országban nem is, ha Isten a felső országokba felviszi, talám orvosra találkozik; magának a gyermeknek is nagy hajlandósága vagyon reá, különben is az édesanyjának testvére, Aczél Gábor uram medicinae doctor lévén, thecájával együtt — ha Isten élteti — maradjon reá a doctrinája is, különben is jó tanuló s az ő deformitásához képest csuda mint szereti mindenféle ember; vivat usque ad aras! most szinte 11 esztendőös jó grammatista) be is teljesedék rajtam, mivel a következő 1750-egyedik esztendőben 21-ma Januarii meghala a szegény feleségem, 12 óra mulva, hogy szülte Salomé leányomat. Kit is harmadnap mulva tisztességes halotti solemnitással a templomba tétettem oly szándékkal, hogy a rakott-sírt elkészítvén nagyobb tisztességet tegyek szegénynek; a mint hogy egy toronynak fundamentumához fogatván, szép rakott-sírt, vagyis boltot csináltattam, de több ceremoniát nem tétettem, így tetszván a sógor-nak, Aczél uramnak is, hanem csak betétettem egy estve. Adjon az Uristen neki boldog feltámadást! Vagyok is oly reménységben, hogy az megboldogított szentekkel ez órában is örvendez a mindenható Istennek dicsőséges szent színe látásában.

Ezen Istenben kimult feleségemnek azelőtt mintegy három esztendővel igen súlyos fulladozó-nyavalyája volt, a bátyja

asthmának mondotta, melyet akkor ugyan meglábolta s ritkán jött reá, de hogy ezen megírt gyermekszülésnek ideje elkövetkezett, hogy megszabadult, mindjárt obruálta s oly hirtelen, beszélgetés közben, de a mellett szép fohászzkodási között elalult.

Eredetét vette volt néhai tekintetes nemzetes Aczél Tamás uramtól, ki is Magyarországból a kuruc-világ után származott volt be; úgy mondják, hogy Szepesvármegyében vannak most is derék emberek, kiknek is familiájából való volt. Édesanyja pedig Diószegi Erzsébet, de nem a Diószegi Mihály familiájából való, jóllehet mind az ketten, úgymint Diószegi István, ez mostan is élő báró Diószegi urak nagyatyja és Diószegi Dániel, az én napam édesatyja Magyarországból, úgymint ez Váradról, ki is alias Diószegi Joó, a másik Diószegről származtak volt be s mind az ketten egy-testvér atyafit, úgymint néhai idősb Katona Mihálynak leányit, Katát Diószegi István, Ilonát — a mint jut eszembe — Diószegi Dániel vették volt el feleségül. Erről való atyjafiai azért az én gyermekimnek: Sarmasági István, László és György gyermekei; nemkülönben Kornis Péterné, Sarmasági Julia asszony leányinak gyermekei; úgyszintén Katona Mihálynak (leányával), az én gyermekeim szülei anyjokkal, Katona Ilonával egy-testvér voltak.

Termete nevezett idvezült feleségemnek alacson, szépsége középrend, magaviselése másoknak is példa a jóra, elméje ritkán találató minden asszonyban ha két akkora lett volna is, istenfélő, jóllehet haragja is nagy szokott volt lenni. Vettem volt el 18 esztendőskorában, midőn én 24 esztendőskor voltam. Éltem együtt 8 esztendeig és 8 hónapig szép csendes életet magunk között, jóllehet a sátán s az én gonoszakaróim eléggé igyekeztek megzavarni minden úton-módon, de csak nagy volt hozzám való hívsége, úgy, hogy 8 esztendőnek s 8 hónapnak alatta soha csak egyszer sem visszálkodott ellenem, pedig megvallom, hogy nem mindenkor jártam a lineán, de sem költésemben, sem magamviselésében nem keresett hibát és zenebonát.

Az édesatyja bírt negyvenezer forinttal, elég maradott volt az édesanyjára is, de nem ülhete végig az özvegyiségben, hanem mint az én szegény édesanyám, úgy ő is férjhez ment volt m[edicinae] doctor Pápai Ferenchez, kinek az apja, mint az én mostohaapám apja egyidőben enyedi pap- vagy professorok voltak; ez valami jószágot Magyarországbán Füreden keresvén, többet elköltött húsz ezer forintnál a felesége pénzéből; gyermekei voltak ugyan, de mind megholtak; magok

is in anno 1740 megholtak. A jószág Aczél uram kezénél maradt volt ugyan, de minthogy ő kegyelme nem sokat tudott a törvényhez, a mellett az az politicus Diószegi Mihály is Váradi Zsigmondné mellé csapván magát, ki is Pápainak vérsége lévén a füredi jószágban succedált, de úgy, hogy Aczélt contentálni kellett volna: itt sok hamislelkűség ment végbe, mert ötezer forinttal kiszúrták a szemit, azt is a magok ládájából vette ki Diószegi, mivel plenipotentiáriusának constituáltatta volt magát Aczél urammal. Denique mind ő s mind az maradéka elkopant tőle.

Ezen 1750. s 51-dik esztendőben tétettem perceptorrá, vagyis viseltem perceptorságot, melytől még máig sem menekedtem meg, mivel akkor Bethlen Gábor a mostani cancellarius úr lévén főispánja Doboka vármegyének, nem olyan contribuendi systema volt mint most, hanem annyit repartíáltak, a mennyit akartak, s minthogy a főispán uram egebat aeris, sub titulo eventualium necessitatum háromezet frtot repartíaltatott a végre, hogy neki is abból maradjon; de perceptorságomnak elein fel kellett vén Bécsbe menni, a pénz mind kezem alatt maradt, melyet bárcsak adtam volna ki kölcsön interesre, de kit oly helyekre adtam, hogy soha sem látom, ha látom is, semmi hasznom nincs utánna, kit pedig elköltögettem, de mindazonáltal ha Isten ő szent felsége éltet, nem hagyok a maradékomnak aziránt semmi bajt, mivel alkalmasint vagyon fundusom reá.

Azalatt kárt is sokat vallottam, mert egy Simonka nevű jobbágy-inasom volt, ki is igen gonosz, istentelen, részeges és lopó volt, sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem; nevezetesen egy aranygyűrűt, melyben csak egy gyémánt volt, de igen szép, 22 aranyat megért volna, a szegény feleségem adta volt nekem jegyben; azért írom ide, hogy máig is az a gyanúm iránta, hogy itt a faluban vagyon valamelyik atyafinál, a posteritásom ezeknek posteritásinál vigyázza ha ki tudja, ha reá akad, mert ilyen dolog történt még az én időmben. Két sor igen szép, jóféle gyöngyömet pedig szemem láttára fűzé fel Bogdán Józsefné a leányával együtt, melyet ezen leányával adott volt Kolosvárra Újhelyi Zsigmondnak; de nem sokáig, csak valami négy hónapig éltek együtt, meghala a menyecske; de az én gyöngyöm csak odavan máig is.

Felette-igen megúnván azért az ilyenekre s egyéb alkalmatlanságra nézve az özvegyi életet, házasságról kelle gondolkozzom. Lévén pedig Gyulatelkén egy özvegyasszonyka, Pekri Gábor leánya, ki is Jakabházi Zsigmondhoz ment volt férjhez,

de nem sokáig éltek együtt, elmentem nézésére. Igaz, hogy sem személye, sem magaviselése, mivel igen lágy és sunta vala szegény, nem tetszett, de szép jószágocskája lévén, bizony csak elveszem vala, mert tüzesen ángyom, Ördög Istvánné s húgom, Ketheli Lászlóné asszonyomékat által kérttem, de — Isten áldja meg — nem jöve hozzám, mivel unitária lévén, nem akarta vallását változtatni, én pedig jó lelkiismerettel Krisztus-tagadó mellé soha sem fekettem volna.

Azután a szegény Várad Zsigmond bátyám addig jára utánam, hogy a felesége testvérét megkérte számomra; de minthogy a nagyobbikat, kit azután Pécsi László elvett, nem szerettem, az utánna valót, Sombori Annát említette az napájának, Sombori Péterné asszonyomnak; de azt felelte, hogy ha gyermekem nem volna sem adná a kisebbiket a nagyobbik előtt. Én megtudván, azt feleltem, hogy jól teszi, mert úgy látatnék az asztagot a feneke felől megkezdeni. A leánynak volt kedve pedig, a mint nekem egy confidens asszonyember, a kinek magát a leány kiadta, beszélette; meg is ijedett volt szegény (mivel szebb korát már eltöltötte volt), hogy férjhez nem mehet, de ugyancsak tavaly férjhez mene háromszéki Gyárfás Pálhoz, kinek is egy szeme hályogos.

Azután Boros-Bocsárdon lévén egy híres Boér Kristina nevű leány, a sógorhoz, Danczkai Józsefhez indulván s útamban lévén, betértem volt hozzája, ott is háltam a Somai Sándorné asszonyom házánál; jó szívvvel látott; azután a sógort kérésére küldöttem, jóllehet nem igen javallotta (talán azért is, hogy az anyját, Danczkai Sámuelnét akarta volna velem elvételni, hogy annál hamarébb a bátyja jószága is jusson kezére; nem vallottam volna semmi kárt benne, mert igen derék asszony, jól is bírta magát; azután a szolnokvármegyei főbíró, Mósa László sógor vevé el, de ő rosz feleségtartó ember lévén, roszul is él vele), mindazonáltal szeretvén boros helyt bírni, a mellett időtöltöttöcske volt ugyan, de jóforma dáma lévén, csak elvettem volna, maga is hozzám eljött volna, de a leveleimet mind elfogták, még csak egy sem ment kezébe, a mint annakutánna maga, minekutánna már Fosztó Zsigmondhoz ment volna, mondotta, ki is egy kis szurdi-burdi, kopasz ember. De ezen sem búsulok.

Annakutánna Kalota-Szentkirályon akkori viceispán Zámbo Ferenc uramnál megfordulván valamely ugyanott lévő két sessióm iránt, láttam, hogy alkalmas leánykája, 16 esztendő, forgódik; ki is megtetszván, ugyanakkor meg is kértem s ide

is ígérték ugyan, de én nem akartam sietni, kívánván, hogy menjenek végére ki vagyok s mi vagyok. Ugyan végére is mentek, mert míg én másodszor felmentem a szegény Viski Péter bátyámmal, addig minden rosszal bevádoltattam, hogy tudniillik korhel, részeges, vesztegető s k..vás ember vagyok; melyet midőn tudakoztam, hogy kitől hallotta s nem akarta volna megmondani, én is így felelék: «Édes jó uram! ha hallomást kell beszélni, és is hallottam ezeket kegyelmed felől: 1-mo hogy a kegyelmed familiájában mindenféle személy, úgymint gyilkos, lopó, parázna, szabó, kovács, lakatos talál-tatik; a mellett 2-do kegyelmedhez délután nincs miért jőni tanács kérdeni, mert kegyelmed mindenkor részeg; 3-tio ha a kegyelmed gyermekei megosztóznak, alig jut két-három ház-hely egyik-egyik gyermekének; de én azzal nem gondolok, mindazonáltal kegyelmed lássa.» Vagy harmadnapig ott évenk-ivánk s mind csak azon esküdt a szegény Zámbó, hogy Isten ötöt úgy segítse, az ő Justinája nem léssen másé, hanem enyim, mert úgy szeret, mint a maga gyermekét; de én arra nem sokat hajtottam s nem is bíztam, hanem a mostani feleségemet elmát-kásítottam volt már. Egyszer a szegény Viski Péter bátyám küldi a Zámbó uram levelét, melyben azt írja, hogy vegyen reá enge-met és vigyen fel magával, mert már ideadják a Justinát, de úgy alkalmaztassa a dolgot, hogy én ne lássam a levelet; ördögöt! ő alig várta szegény, hogy hozzám küldje, de késő volt már, mert — a mint íram — már a mostani kedves feleségem-mel mátkás voltam. Mindazonáltal nem voltam egy kis bokro-sodás nélkül, mert erősen megszerettem volt, pedig nem volt olyan, mint a feleségem; nem is nyertem volna egyebet benne, hanem igen emberséges és becsületes emberek szülei s egész háza-népe. Hogy úgy esett dolgom, köszönöm a Kabós-háznak; vettem is észre, mert midőn másodszor ott voltam, odajöve Kabós Sándor a Szilágyba menő útjának színelvel s ott hála; tudom, miért haragudt az öreg Kabós Ferenc reám, de ok nél-kül; a dolgot ide nem írom, miért concipiált ellenem haragot, elég az, hogy soha sem nézett jó szemmel míg élt. Azután nem régiben 21 esztendő korában férjhez mene elég jó familiá-ból való emberhez, úgymint Szécsben lakó Gúthi Miklóshoz; a mint most Kalotaszegen jártomban értém, rosszul élnek, nem is csoda, mert olyan rút, fekete ember a szegény Gúthi, hogy a sátorbeliek között számba lehetne venni, a mellett sunda maga-viselése is.

Ezen mostani feleségemet pedig gyermekkorában tartotta

Árpástón az anyja testvére, Balog Zsigmondné; hogy megholt az, ugyan az anyja testvére, Alsó Jánosné asszonyom tartotta, az honnan az maga testvérnénje, Enyedi Istvánné elvitte magához Kis-Iklódra, az hol is csakhamar felserdülvén, minden ember bátorkodott kérni azon okból hihető, hogy szépecske is volt s aberráló ember házában is tartatott. Azok között Almádi András öcsém sokat kérte, de se sógora, se nénje nem akarta jobb embernek adni magoknál. És így egy Zilahi nevű deési embernek fia odamenvén egyszer Diószegi Ferenc urammal, kilobbanták nyavalyást s akkor mindjárt meg is eskették; melyet felette-igen megbánt, de nem tudott mit tenni, mert se atya, se anyja számba sem vették mintha nem is lett volna, nemhogy dolgát igyekeztek volna másképen fordítani és illendő szerencséjét munkálódni. Hanem Décsei Zsigmondné asszonyom egy alkalmatossággal odamenvén, feltette az hintájába s magához vitte, az honnat osztán elválásáról gondolkozván, sokat fáradozott mind Décsei Zsigmond bátyja s bátyám, mind az asszony, melyet magam is tudok, mindaddig, míg osztán valami három esztendőre elválaszták. De én akkor ingyen sem gondolkoztam arról, hogy elvegyem, sőt ha valaki javallotta is, nem szántam volna arculcsapni, ez okon, hogy oly helyen volt Décseiné asszonyomnál, az hol jót is, de bizony többet roszt tanulhatott; s féltém mindenekfelett attól, hogy inbibálja azt, hogy az urát meg ne becsülje; attól is, hogy hallogattam egyet is mást is felőle, hogy lakadalmakban így s amúgy, több efféle. Minthogy szépecske volt, kapott a szem rajta, különben is: formosae famosae. De mindazokat posthabeálván, gondolkozni kezdék iránta, mert személyét, termetét, magaviseletét igen szerettem; de még sem hirtelenkedtem, hanem consuláltam Keczei uramékat, kik is közelvaló atyjafiai, s Somai Sándor uramat s másokat is.

De azalatt ötöt is kéregették, megvallom nálam jobb emberek, úgymint: Kakucsi Imre, Rácz András — ez ugyan oláh, de derék, emberséges ember, katona is volt, hadnagy —, ifjú Kabós Ferenc. Hogy ide is beírjam, Kakucsihoz azért nem ment, hogy egy alkalmatossággal Décseiné asszonyomnál Csapón lévén, Kakucsi egy pár füzöt akart neki ajándékba venni, s a mint tréfából mondotta volna, hogy hosszú füző kell s a mellett vállának hosszát akarván tréfából megmérni, az hasához nyúlt, s a miá megugatkozott iránta. Rácz Andrásnak natiója obstált, de csak hozzáment volna végtére, de én elébbjártam. Kabós Ferenchez pedig azért nem ment, hogy ő szegény

szintén-szinte világtalan lévén, nem szerette; különben is nehéz háznép lévén a Kabós Ferenc uram háza, irtózott tőle.

Mikor pedig meghallották volna, hogy én akarom elvenni, mind maga Kabós Ferenc, mind a felesége (pedig atyámfia volna nekem is) azt mondták, hogy akárkinek adják Décsei uramék, csak nekem ne adják.

Ugyancsak in anno 1753 die 17-ma Septembris elhozám 18 esztendőös korában. Egy atyámfia sem jött el velem, ide-haza sem jött egy is házamhoz Somai Gergely öcsémén s feleségén kívül utánna. Pedig mentem Rhédei Józsefné asszonyom ő nagyságával s Clara kisasszonynyal s Ketheli László öcsém s felesége — húgommal együtt, kik ide is elkísértek házamhoz, Isten áldja meg őket.

Ki is vette eredetét édes atyjától dályai Kandó Ferenc uramtól, ki nemes Udvarhelyszéknek, míg pennáját bírta, dicséretes notáriusa volt, tanult, értelmes, törvénytudó, de igen jámbor, alázatos s nem világi ember, kivált a mostani világhoz épen nem alkalmas, mindazonáltal szép respectusa vagy a cifra világ előtt is. Édesanyja Kénosi Éva, kinek atyja, Kénosi Zsigmond; annak atyja Kénosi Ferenc, ország-directora, édesanyja pedig Szodorai Borbára, ki is Szodorai Zsigmonddal, a Kabós Ferencné, Szodorai Anna asszony édesatyjával egy-testvér volt; innét bírnak egy oszló-jószágot Árpástón, Középfalván, Omlásalján Szolnokvármegyében, Poklostelkén, Igricében, Hosszú-Macskáson, Gyulában, Pósán Dobokavármegyében, Magyar-Macskáson, Kis-Petriben, Valkón, Oláh-Köblösön, Topa-Szt.-Királyon, Tamásfalván, Nyércén Kolosvármegyében; de minthogy atyja-anyja él, semmit sem adott egyik gyermekének is, kiházásítására nem sok gondjok volt, és a szerént csak vékony készülettel vettem el. Ide ki való jószágira sem magok gondot nem viselnek s a szerént veszik a hasznot is belőle, sem kezünkbe nem bocsátják, pedig bizonyosan jól esnék, ha bár a macskásit bocsátának kezünkbe. Ám lássák. Én, míg Isten éltet s feleségemet élteti, igyekezem tisztességesen tartani s ruházni, mert hatodik esztendeje, mióta együtt lakom vele, de soha csak visszalkodó szavát sem tapasztaltam. Jámbor, istenfélő, tiszta erkölcsű (melyet soha sem hittem volna), magamra, gyermekeimre, házamra, cselédeimre jó gondot viselő, — egyszóval mindenütt becsületet és nem kisebbséget vallok vele akármely dolgait consideráljam; jól-lehet vannak olyanok is, a kik engemet is sajnállanak tőle, őtet is tőlem. De gyermeket, élőt, Isten ő szt. felsége nem adott még

eddig, pedig eddig már öt volt, de egy sem él, jóllehet annak rendi szerént könnyen, hiba és defectus nélkül születetnek, de mindjárt meghalnak, némelyik megkeresztelést sem ért. Isten tudja, lesz-e élő gyermeke, vagy nem?

Eredetemet, születésemet, felneveltetésemet, tanulásomat házasságomat s abban változásomat, s sok keserúségeken való általmenetelemet eddig, a mint tudtam, leírtam. Már szándékom az, hogy staturámat, személyemet, erkölcsömet, szokásomat, természetemet, — verbo: vitia, quae plurima sunt, et virtutes, quae perpaucas sunt, leírjam, ha találnám, mert a szegény Benyiczki-ként: «Könnyű mást inteni, vétkéről feddeni s keresni hozzá gáncsol; De magát ismérni nehéz, vétket tudni satöbbi. Különben is nehéz lecke az az: nosce te ipsum; mindazonáltal: quod natura tulit, nemo negare potest. Én is bizony mind jót, mind roszt, a mit magamban tudok, el nem tagadok, mely szerént a posteritás látván a mi jó volt bennem, kövesse, a mi kivető, távoztassa; melyre Isten ő szent felsége segítse, nehogy de vitiis in vitia succedant, seu incidant, hanem de virtutibus in virtutes, míg Isten arra segíti maradékomat, hogy olyanok legyenek, a minéműek akarnak, azaz: mind Isten, mind emberek előtt kedves, kellemetes és hasznos emberek lésznek.

Staturám azért középszerűnél valamivel nagyobb, idest három singnyi. Ábrázatom teljes és piros, kerek, barnaszeg; szemem, szemöldököm is barna, szakállam is olyatén, hanem a bajuszom egy kisség világosabb. Hajam szintén fekete volt, de

Jam mihi canities, pulsus melioribus annis,
Venit et antiquas miscuit illa comas.

Kövérségem nem felettébb való, melyet harminckét-harminchárom esztendőkoromban kezdettem gyűjteni. Járásom nem lassú, kivált ifjabb koromban, és ahoz képest a vadászatot igen szerettem, melyhez is csak mediocris szerencsém volt. Egyéb-féle betegséget soha sem kóstoltam, áldassék az Úrnak szent neve érette, hidegglélésen kívül; hanem 16 esztendőkoromban voltam pleuritisben, melyben mind az két bátyám is feküdt; akkor közel voltam az halálhoz, de Isten ő szent felsége a természetnek jóvolta által meggyógyíta!

Experiálni s nyelvek tanulására, melyre jó ideám volt, örökké igyekeztem, de nem vala szerencsém, hogy az országtól messze távozhassam, nem is jártam az országon [t. i. Erdélyen] kívül Szakmár, Debrecen és Váradon kívül. Hogy megházasodtam

nem lévén reménységem, hogy másképen tanuljak, ha csak németül is, olvasásra adtam magamat, elsőbbben csak egy trilinguis Catoból, azután Orbist szerzettem; nem igyekeztem pedig egyébért már most a német nyelv tudásán, hanem minthogy felette igen szerettem az olvasást, melyben életemnek jó részét töltöttem el eddig is, tudtam, hogy sok szép könyvek vannak német nyelven s azon kaptam, bárcsak megérthessem, melyet Isten jóvoltából el is értem; beszélni is csak félesztendeig lenne praxisom jóllehet már: felicior aetas terga dedit, temuloque gradu venit aegra senectus, de tudnék perfecte beszélni.

Nyelvem, kivált mikor haragudtam, nem folyvást beszélő; nótám, vagyis canteriám alkalmas, melyért az éneklést ifjabb koromban igen szerettem, mások sem gyűlöltek. Bátorságomat nem volt hol experiálhassam, mindazonáltal úgy gondolkozom magam felől, hogy magam szelétől nem ijednék meg most is. Az igazat mindenütt szerettem kimondani, melyért nem is minden ember (s kivált a hamisságtól nem irtózó) szeretett. A hamislelkűséget s lelkem ismeretének megsértésétől s mást megcsalni tudva felette igen irtóztam. A lopást gyűlöltem. A szegényt és a nyomorodott embert annyira szántam, hogy ha módom másképen nem volt, hogy szolgálhassak publice, titkon is alkalmatosságot kerestem, melyben, ha egyébbel nem, tanácsomat, a mennyiben tudtam s értettem, vele közöltem. A szomorúkkal szomorú voltam s minthogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert különben is igen szánakodó voltam. Annyira szerettem a kit hozzám sincerusnak tapasztaltam, hogy véretem, becsületesemet érette kockáztatni nem irtóztam; csakhogy igen kevés vagyom már olyan az egy Kolumbán Mihályon, ha megmaradt volna, épen helyette Pénteki László komámon kívül, a kit gondolhatnám, hogy tiszta szívet visel hozzám, jóllehet Keczei János bátyámban sem igen kételkedem, Keczei Sándor uramban pedig tapasztalva-tapasztalom, nem egyszer-kétszer megcsökönt, mert: veritas odium parit ect.

A vigasságot is annak idejében szerettem s gyakoroltam is, jóllehet phlegmaticus, vagy sangvinico-phlegmaticus voltam valamennyire; egynéhány esztendőttől fogva egy kis hypocondriaca-melancholiát is tapasztaltam magamban, melyet a sok olvasásban s egyedülvalóságban kaptam, mert a nyájasságot és sok emberek között való léelt igen-igen szerettem volna, de abban nem volt szüntelen módom, és arra nézve olvasással kellett töltenem az időt.

Gazdaságom s gazdagságom nem nagy, mert generose szerettem élni — a midőn kitölt; eddig, áldassék az Úrnak szent neve érette, ő felsége kipurancsolta ételemet-italomat érdemem felett. A pénz épen kezemnél, vagy ládámban nem hevert, hanem vagy megszorult szegénynek kiadtam kölcsön azért is, hogy imide-amoda hasztalanul el ne menjen tőlem, vagy valami olyan dologra költöttem, melyből hasznot reménylettem.

Cifra köntösben nem jártam, hanem első házasságomra csináltattam volt egy zöldselyem készületű rókanyakas mentét s hozzávaló dolmánt s veres nadrágot, s egy kapornyaszín rókatorkos, paszomántos köntöst, de nem viseltem el azt is; mióta pedig a szegény feleségem megholt, azóta feketében járok.

Hogy ha pedig úgy tudtam volna élni, mint némelyek, bizony a vármegyében sem lenne a magam rendemen tehetősebb ember, de a mint írák, eskünni pénzem mellett s varga-módon élni se úton, se itthonn nem szerettem.

Urak körül hízelkedni, hazudozni, ajtajokon sompordálni, gratiájokhoz bízni irtóztam, levesök s tángyérjoknak nyalása sem kellett soha, ha csak asztalához mennem nem parancsolta, nem is mentem.

A jó lovat, jó kopót, jó vizslát, jó karulyt, jó flintát halálban szerettem, volt is néha-néha szerencsém mindenekhez. Muzsikán is kaptam, de az kar-hegedűmet mikor tanultam volna egy olá fattyú barátom ellopá és özsverontá, azután csak flautálni tanultam.

Religióm amaz Christus evangelioma szerént való tiszta tudományon fundáltatott igaz evangelica, vagy reformata, melyet mind a szentírásból, mind pedig más tudós emberek, úgymint: Czeglédi, Pécsváradi, Pósházi Catalogus testium veritatis, Hammerstedius, Spanhemius, Burmannus s mások tudós s controversiás s egyéb polemicus könyvekből Isten szerént való vallásnak s idvességének, a mostani sok elegy-belegy vallások felett legigazabbnak lenni tapasztaltam; oly buzgósággal is vagyok religiómhoz, hogy inkább halált szenvedni, mint azt megváltoztatni kész vagyok, annál inkább világi promotióért elhagyni még csak meggondolni is irtózom. Hálát adok azért az én Uramnak és jóltevő Istenemnek, hogy engemet keresztény szüléktől ebben az igaz vallásban születtenem engedte, annak igazságát velem megismertetni méltóztatott és az ő vigasztaló szent lelkének hathatós erejét megszámlálhatatlanul velem közölte; kérem is az én Istenemet,

hogy ennekutánna is tartsa meg én bennem azt az kicsiny szikrácskát, sőt nevelje s adjon erőt, tehetséget mindvégig az ő útjaiban való megmaradásra, hogy minden e világi kísérteteken győzedelmeskedhetvén, adattassék nekem is amaz új név és fejr kövecske, szerelmes szent fiáért, az úr Jesus Cristusért, Amen.

De ellenben természetem volt az is, hogy hirtelen megharagudtam s olyankor excedáltam is, és arra nézve egyéb dolgokban is sokszor hirtelenkedtem, melynek sokszor kárát vallottam; kivált ifjabb koromban mindjárt ígértem akárkinek akármit, a mim volt, melyet hol megadtam, hol pedig elmellőztem. Haragomban sokszor káromkodtam, teremtettével ugyan életemben sem szitkozódtam valami tíz- vagy tizenkettőnél többet, de egyéb mindenfélét bővön szórtam. Állhatatlan és gyakorta változó elmével is bírtam, kivált a kétséges kimenetelű dolgokban. Szándékomat hamar megváltoztattam; hamar hittem, hamar reá vettem holmire, de nem olyan dolgokra mindazáltal, melyek lelkem ismeretét megsértették, hanem egyéb, vagy cserélés, vagy vásárlás, vagy egyéb compositionalis dolgokra. Senkinek kárára soha nem igyekeztem, inkább szerettem magam szenvedni mástól, mint más tőlem szenvedjen, sőt mintsem szántóföldemet, kaszálómat a máséval szaporítsam, inkább elszenvedtem, hogy más az enyimből elcsipjen, melyért élehetetlennek is mondtam némelyektől. Egyéb emberi gyarlóságokra is hajlandó voltam. Ifjabb koromban az italt és vesztegetést [pazarlást] gyakorlottam, de soha sem voltam kétszer-nél többször oly részeg, hogy ne tudtam volna, mit csinállok; ittas állapotomban proclivis voltam amaz bűnre, melyben az egész világ fülig-farkig hever; semmiféle vétkimmel nem is bántottam meg az én Istenemet oly tetemesen, mint azzal, melyért minden szempillantásban belső lelki fájdalommal kérem ő felségétől bocsánatját azon vétkemnek; hiszem is, hogy ő szent felsége az én ifjúságomnak vétkét meg nem említi, hanem ingyen való kegyelmességéből több megszámlálhatatlan vétkeimmel együtt azt is megbocsátja s kegyelmébe vévén, az örökké tartó boldogságból több szegény megtérő bűnösökkel együtt ki nem rekeszt és nekem is részt ad a mennyeknek országában, szerelmes szent fia, az Úr Jesus Kristus drága érdeme által, mely iránt az Kristus Jébusban vetett gyenge hitemnek általa reménlek, hiszek és szívesen is várok.

Hogy az világot megismértem emlékezem, hogy ezen országban gubernátor volt gróf Kornis Zsigmond úr; statuum praesidens Vesselényi István úr, gubernialis consiliariusokra

nem emlékezem többre, hanem gróf Kornis István úrra, ki supremus provincialis commissarius is volt, báró Kemény László úrra, báró Bánffy Zsigmond úrra, Naláczi Józsefre, Szentkereszti András, ki ítélőmester is volt, csak igen szegény-legényből ment volt elé; ugyan ítélőmester volt Sándor Gergely; tabulae assessorok Wass Dániel, Maurer Gábor, Balog Zsigmond, ez két utolsó unitarius volt; főtiszteket értem Hunyadvármegyében Jósika Zsigmondot, Kornis Antalt, Macskási Pétert, Jósika Lászlót, most pedig Balog László, ki főbíró vala nemrégiben Küküllő vármegyében, magának való fősvény ember; Fejériben Kornis Istvánt, Bethlen Ádámot, most Mikes István; Küküllőben Sárpataki vagyis Keresztes Márton, ki is parasztember volt s fia nem maradt, most Kornis Ferenc; Tordában Bornemisza Ignác, most Huszár József; Kolosban Petki Dávid, most Máriaffi Dávid, ki azelőtt Maxai Dávid volt s propter zelum et amorem erga Beatam Virginem bérmáltatta magát Máriaffinak; Dobokában Bánffy Györgyöt, Kemény Sámuel, Bethlen Gábort, Bethlen Imrét, Bánffy Dienest, most Teleki Pál; Belső-Szolnokban Torma Miklóst, Lázár Jánost, Mikes Istvánt, most Haller Pál senior; Közép-Szolnokban Vesselényi Istvánt, ki statuum praesidens is volt, most a fia Vesselényi Ferenc úr; Krasznában Bánffy László urat, most a fia Bánffy Ferenc úr; Fogarasföldin főkapitánt Toroczkai János, Szentkereszti András, a consiliarius fia, Teleki Pál, most Bethlen Miklós úr; Kővárvidéken Teleki János, Bethlen Imre, Haller Pál, most Gyulai József; háromszéki főkirálybírónak értem Mikes Ferenc, Apor Pétert, most Mikes Antal úr; csiki főtiszteket Haller Jánost, Kálnoki Ferencet, most gróf Haller Pál junior; Udvarhelyszéken Korda Zsigmond, Gyulaffi László, most Dániel István úr, ki is a mint egy alkalmatossággal Gáldtón nála létemben maga mondotta, az szegény édesatyámnak igen jóakarója volt s lelki barátja; Marosszéken Keresztúri Miklóst, most Berzenczei József, Aranyosszéken Orbán Eleket, ugyan Orbán Eleket a fiát, most Bethlen Pál úr. Gubernatorrá pedig Kornis Zsigmond úr után lett volt Haller János, most Kemény László. Statuum praesidenssé Vesselényi István úr helyett Bethlen Ádám úr, most Lázár János úr.

Az én értemre officiolatusok vagy dicasteriumok állottak fel: thesaurarius, supremus exactoratus, directiva commissio, continua tabula. Thesaurariusnak értem Toroczkai Jánost, most Bornemisza Ignác; supremus exactoratus praeses Teleki Mihály, Kemény László urat, most vacál; assessoroknak Antos

György, Gáborffy István, Türi László, Bálint Pál, Daniel Hutter. Tabulae praesesnek Bálintit György, azután Lázár János, most Bánffy Farkas úr; tabulae assessoroknak mióta a continua tabula felállott, a parte reformatorum Bánffy Ferenc úr, ki is most krasznavármegyei főispán, gróf bethleni Bethlen Sámuel, ki is azután gubernialis consiliarius lett, de meghalt, ugyan gróf Bethlen Sámuel de Iktár, báró Szilágyi Sámuel, kinek is az apja enyedi r[eformatus] pap volt, Némai Márton (ki is unitarius vallásban született és nevedett, nagy korában lett reformatussá s igen híres procuratorrá, s abból tabulae assessorrá lett volt; sok szép jószágot acquirált volt, mert Petét egészen, Ombóznak felét magáévé vette volt; felesége Jánossi Mózes leánya, kinek is az anyja Almádi leány volt, nekünk is atyánkfia, de igen rossz erkölcsű volt, magtalan is volt; ez olyan ember volt, hogy a hol vagy egyszer jól tartották, mindjárt annak testálta a jószágát; ítélőmesterséget is szinte ért vala, de minthogy alacsony statusból való vala, el nem érhető, melyre nézve főtisztviselgre vágyván a szegény Máriaaffinak jubiliációját machinálta, melyre patronussinak fogadta a tövisi trinitarius barátokat ea conditione, hogy ha effectuálhatják, tehát holta után minden jószága maradjon reájok, de medio tempore meghala, nem érhető a mit akart; ugyancsak a jószágát vi ejusdem testamenti a barátok elnyerék, a felesége semmi jószágában nem részesült; holta után ezt mondták felőle: natus unitarius, vixit qua reformatus, mortuus est catholicus vagy inkább atheus), Szentkereszti Sámuel, báró Korda György úr, ki is most kolosvármegyei adjunctus főispán, mely officium eddig nem vala in usu; catholikusokat értem Béli Jánost, Apor Lázárt, Mikes Antalt, a ki most háromszéki főtiszt, Miske Imrét, Székely Eleket, gróf Teleki Károlyt, báró Dániel Lőrincet, ezek négyen propter mutationem religionis reformatae in catholicam in meriti remunerationem kapták, különben is megérdemelték volna, mert mind az három [sic] derék ember, Henter Ádám; supernumerariusok sokan vannak, kiknek neveiket most felszokták a calendariumba tenni, azért innét kihagyom...

Nem akarom kihagyni ezen írásomból, hogy micsoda módi volt az én értemre az emberek között, midőn tudniillik én az világot megkezdettem ismerni.

Midőn azért az emberek egymással találkoztanak, nagy becsülettel köszönvén, egymással kezet fogtanak mind férjfiak, asszonyok, leányok s egymást úgy kérdezték: «mint vagyon kegyelmed?», most nem az a módi, hanem ha találkozik két

ember együtt, nagy ceremoniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: «szívesen örvendek friss jó egészségének látásán», vagy így: «örülök, hogy jó egészségben láthatom», így is: «hála Istennek» — vagy «akarom, hogy jó egészségben láthatom». A mellett az kik jó barátságban vannak egymással, egymást nem becsülik, hanem csak «te s tu». Az én értemre még a grófot, bárót sem igen nagyságolták, hanem «az úr», vagy «az úrnak ő kegyelmének», most az grófokat, bárókat nem nagyságolja valaki, sacrilegiumnak tartatik, a kivel pedig az ember nem igen esméretes, annál inkább nem confidens, urazza, amaz is vissza, — egyszóval most ugyan alávaló módon viselje magát akárki, hogy az úri titulust elkerülje, némelyik ugyan kapva-kap rajta, mintha valamit hozna a konyhára, én örökké gyűlöltem, meg is kaptam elégszer titulum sine vitulo.

A férjfiak [t. i. az úrak] öltözete a nemesekével majd egy volt, hanem ennyiben különbözött, hogy a nemesek nagy ezüst gombokat viseltek, az urak pedig csak selyem-készületű köntösöket viseltek, annakutánna a nemesség is letevő az ezüst gombokat s selyem-készülettel viselték ők is.

Értem azt is, hogy alávaló embernek tartatott, a kinek szárközépig s alább is érő hosszú deák-toga forma mentéje nem volt, még a cancellisták közül is sokan viselték; annak felette minden nap dolmánt ötöttek fel s arra öveket kötöttek, régen ten csak olyant, a kin öt vagy hat, idest igen kevés gomb volt, azután osztán az öveket húsz s negyven gombbal is gomboztatták a kitől kitölt.

A régiebbek télben-nyárban báránybőr kucsmát viseltek.

Csizmákat pedig a minéműeket a vásárban kiki kapott.

Nem sok embernek volt ugyan szolgálja kivált liberiás, hanem ha útra ment a derék ember, egy paraszt-embert elvitt magával ha kellett, de most másképen van.

A mi a köntös dolgát illeti, majd cifrábban jár most afféle cameratikus tisztecske, cancellista, vagy egyéb efféle, mint az igaz kamarán költ úri vagy nemesi renden levő ember; igaz, hogy sok nemes emberek járnak s oly pompával élnek, hogy úr sem nagyobb, elég nemes ember is vagyon mostan, hogy sok báróval s úrral nem cserélne. Már most dolmánt, övet épen nem viselnek, hanem télben-nyárban mentét s leiblit vagy melyrevalót, melyet külömb-külobbféle módon szoktak viselni, némelyek selyem-, némelyek szőr-materiából csináltják.

Csizmákat pedig minden ember maga lábához mondva csináltat.

Kucsrát télben sem visel derék ember, hanem az egy Décsei László bátyámat látom télben-nyárbán kucsrában, hanem most vagy tengeri-görény-, vagy nest-, vagy egyéb festett-, vagy báránybőr igen jó készüllettel való süvegeket viselnek télben, némelyek pedig télben is kicsiny süveget tesznek a fejekbe s arra felyül kalapot. Az ilyen kicsin süvegnek az én értemre még híre sem volt, de most minden embernek vagyon többire.

Nyakra való is kevés derék embereket értem, de most minden ember azt visel.

Hasonlóképen háló-süvege sem volt senkinek, most minden embernek vagyon többire.

Abán kívül más posztóból való köpenyeget talán Apaffi Mihály fejedelem sem viselt, de most ugyan alávaló ember, a kinek fejr-aba köpenyge vagyon. A régi időben egész télen táboroztak egy dolmánban, mentében s aba-köpenyegben az derék emberek is, sőt az én értemre is magyarnak bundát hírül sem láttam, mostan pedig nem tartja magát embernek, hacsak farkasbőr bundája nincsen, az alábbvalóknak pedig mind fejr és fekete báránybőr.

Németes inget sem viseltek, de most már kevésen vagyonk, az kik magyaros inget viselünk.

Az kuruc-világ után mintegy 24 vagy 25 esztendeig kevesen viseltek kardot, a kik viseltek is vékony, hosszú kardokat viseltek társoly nélkül, de az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s társoly viselést, hogy ritka ifjú ember járt a nélkül, még pedig nem hosszú, hanem rövid széles kardokat viseltünk a mineműeket a régi magyarok viselének, de most igen letették a köz-nemesség, hanem az urak s az hivatalokban lévőek viselik.

Csákó-süveget is viseltek sokan s nekem is volt, most azt sem viselik, nem is emberséges embernek való.

Asztalok nem volt cifra az uraknak is csak az én értemre is, hanem széltiben felvitték a káposztát, répát, murkost, kaszáslevet s több eféle régi magyaros jó étkeket, de most soha sem tudja az ember az uraknál mit eszik, mert egy tál étékben húsfélét is egybebar s úgy főzi.

Értem azt is, veres fazékból sokan ittak az urak közül, de most mind üveg pohárokból isznak még az nemesi renden lévőek is.

Felette igen gyönyörködtek az emberek a felettébb való boritalban úgy, hogy némelyek addig ittak, hogy meg is holtak

bele, egyessel egymást erőltették, két-három hétig is elittak, torbézoltak egymás végtében; de most nem úgy vagyunk: akármely nagy conversációban is ritkán lát az ember részeg embert, az is ha megijózanodik, ha csak orcája vagyunk, nagy szégyennek tartja, hogy részeg volt, a szegény nemes-embert bár ne lássa valami úri-ember részegen, mert annak bizony részeges, korhel lesz híre-neve; és így a mostani aetásban ez az egy a legdicsegetesebb, hogy a ki jó hírét-nevét akarja megtartani, az részegeskedésről le kell mondani.

Az úri-asszonyok különbözőképen jártak a nemes-asszonyoktól. Fekete hosszú fátyolt, vagy borzos-féketőt többire csak a fő-asszonyok viseltek, a nemes-asszonyok pedig majd mind fehér fátyolt. Derekon klaris, ezüst lánc, vagy parta-öveket is viseltek, de most az olyannak híre sincs, hanem arany láncot a kinek van felköti a derekára. Magyar csizmát viseltek, még azt is többire patkó nélkül, már most kevesen viselnek azt, hanem német cipelűst s strinflet. Mely-tartót, vagy a mint most híják laszli, vagy maszli, vagy mi-ördög nyakszorítót tudom mikor senki se viselt, hanem 1733 táján kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat, vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni, de már most oly széleseköt kötnek a nyakokra, mint az férjfiak nyakraaloja, kell is némelyeknek, mert olyan hosszú nyakok vagyunk, hogy azzal el nem lepetnének, benne egész dísztelenséget mutatnának. Azelőtt szép magyaros, róka-torokkal vagy nesttel béllett mentéket viseltek a magyar úri és nemesi renden lévő asszonyok, de most, kivált az úri-asszonyok mind német kantust viselnek, ez is szükséges sok görbehátúaknak, mivel ez mind egyenes-, mind görbehátat egyformán mutat. Valami nagy keszkenő-forma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úri-asszonyok nyakokba, melyet mantlinak hívnak, a nemes-asszonyok még e félével nem fertéztették meg magokat. Bóbitát is tésznek elől az homlokok tetejére, mely akármely szép személynek is dísztelenséget ad, ezt sem láttam egy becsületes nemes-asszonytól is, még mondom egyszer a főispánnénknak gróf Teleki Pálné, Haller Borbára asszonynak: «ne féljen nagyságtok, mert ezt az módit nem veszik fel nagyságtoktól a nemes-asszonyok. Sokféle encsembencs módi vagyunk még az úri-asszonyok között, melyeket az ördög sem győzne elészámlálni, én is abba hagyom...

Adjiciáloim (melyet oda fel a mostani módinak leírásában elfelejtettem volt) mi formában celebrálták a lakadalmi, vagy menyegzői solenitásokat.

Midőn azért az házasulandók között a jegyváltás és esketés is végbement, egy bizonyos napot tettek a menyasszonynak hazaadására, a midőn a vőlegény maga jóakaróit, atyafiait, baráttyit azon napra egybehívta; annakutánna a mely öregebb és becsületesebb volt atyafiai, vagy jóakarói közzül, násznagynak tette, az ifjak közzül ismét a ki közelebb atyafi volt a vőlegényhez, vőféjnek; a leányzók és asszonyok közzül nyoszolyó-asszonyt és nyoszolyó-leányt tettek. Így osztán nagy sereg-gel megindultak török-sípossal, akinek volt s egyéb musikásokkal, úgymint: hegedűs, gardonos és cimbalmosokkal oda, az hol a menyaszszony szülei, vagy maga lakása volt. Az hová is elérkezvén nagy ceremoniával, a násznagy a lakadalmasházhoz, a ki gazdának tétetett ahoz felizent, érkezésekről tudósítván, a ki is visszaizent hasonló ceremoniával s mindjárt küldött le ételt-italt a nász népének (mivel azt már olyankor annak hívták), kik fruhstuk, vagy magyarosan fölöstökömezvén, nagy lövődözéssel, de szép renddel a lakadalmasházhoz felmentek, az holott az ház ajtaja előtt a kiadó-gazda (mert az is volt) obviálván a násznagyot, ki is elől szokott menni, utánna a vőfély, utánna a vőlegény, azután a nyoszolyó-asszony és leány, annak utánna pedig a több násznépe. A násznagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házasulandó személyek között, a kiadó-gazda pedig, sok tréfás cavillumokkal élvén, a nász népét tartóztatta, de midőn a násznagy csak azon lenne, hogy a mely leányzót ez s ez (megnevezvén a vőlegényt) eljegyzett, adják ki, elsőbben kimutattak valami alávaló, együgyű személyt, vagy cigányleányt s még néha kecskét is (mely megesett az én első házasságomkor is, szúrta volna meg, a ki cselekedte), de utolyára ugyancsak vagy maga a kiadó-gazda kiadta a menyasszonyt, vagy a vőfélynek megengedte kiválasztani a leánysereg közzül (mert a menyasszony részére is sok vendégeket szoktak hívni), melyet kezénél fogva az nász népe közzé vitetett. Annak utánna a násznagy, a gazda jóakarátját megköszömvén, elbúcsúzott, de nem eresztetett, hanem megmarasztván öszveegyveledtek a két rendbeli vendégek, de ugyan csak a praecedentia a táncban kivált a menyasszony részére való vendégeké volt. Olyankor szoktak volt örömondókat is előre küldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntették, kiket is az házba, vagy színbe bevívén szörnyűképen igyekeztek megrészegíteni s meglopadni vagy magát, vagy lovát, s ha ugyancsak a szolgálk, kik velek mentek jól

nem vigyáztak, vagy pistolyát, vagy kengyelét, vagy egyebét ellopták, mert azokat is szüntelen itatták. Az is megesett, hogy az ilyen öröm-mondó lova s....be tyúktójást dugtak, s mikor a lovára felült s megindult, kiszottyant a lova s....ből, mely nagy nevetséget okozott, inter[ea] amaz haragudt, de nem tehetett róla. Az is meg volt, hogy a menyasszony részéről kimentek jó paripákon, kik közül egynek a keziben pereg volt, kik eleibe menvén a nász népének, invitálták, hogy ki meri magát biztatni s velek futtatni, akkor osztán megindultak a kik magokat biztatták amazok után, s néha beérték, néha pedig nem, olykor pedig, mikor látták, hogy be nem éri a nász népe között való futtató amazt, egy kecskét tartottak készen az útjában, melyet jutalomul adtak neki, de nem vette el a roszt futó, hanem inkább szégyenlette, különben nem is azért kínálták vele, hogy elvegye, hanem hogy annál nagyobb multság legyen. Az is meg volt, hogy mentől magosabb fenyőfát találtak, azt ásták fel, annak tetejébe egy kereket tettek, arra egy rendbeli köntösnek való posztót, egy-két aranyat, egy kulacs bort, s azt a ki elakarta nyerni, oda fel kellett mászni, de azt emberseges ember nem próbálta, hanem aféle köznép olá. Mikor pedig asztalhoz ültenek, a vőlegény a menyasszonynyal egymás mellé ültek, de a menyasszonynak nem volt szabad enni, hanem nagy alázatossággal kellett ott ülni míg felköltek, azután hogy felköltek nagy táncok voltak. Utolyára valami különös házban a vőlegényt lefektették, annak utánna a násznagy megfogván a menyasszony kezét apja, anyja s atyjafiai eleibe állítván nagy hosszas peroratióval elbúcsúztatta, megköszömvén nevelését, vele való dajkálkodását szüleinek e. c. t.; azalatt pedig a nyoszolyóasszony és leány egymás kezét fogván táncoltak, nemcsak ők pedig, hanem mások is mind meggyújtott (ha nagy pompa volt) fejr viaszgyertyákkal táncoltanak. Elvégezvén a búcsúást, a vőfély a menyasszonyt kezére vévén kettőt-hármat vele fordult s mentől sebesebben lehetett kikapta oda, az hol a vőlegény feküdt, kit is otthagyván, magok azon módon gyertyástól visszamentek s ha tetszett még ittak s táncoltak, ha nem kellett, elmentek kiki maga szállására. Másnap osztán a nyoszolyóasszony felmenvén a hálózba, a menyasszonyt felkontyolta s azután a vőfély kezénél fogva kivezette a vendégek közzé, az holott mindennek kellett táncolni a menyasszonynyal, némelykor pedig úgy, hogy pénzt kellett adni érette a ki mennyit akart adni a menyasszonynyal való táncolásért, mely is az musikásoké volt, néha pedig

a menyasszonynak adták jobb részét. Annak utána ismét asztalhoz ülven ettek-ittak; azután elindultak a menyasszonnyal a vőlegény házához, ott is ettek-ittak, táncoltak, néha veszekedtek, verekedtek s meg is vagdalkoztak.

Ilyetén ceremoniával vette s vitte az ember vagy az Istennek nagy áldását, vagy nagy átkát a maga házára és fejére.

De már most ezeket mind lehungyák, hanem ha a vőlegény sokadmagával megindul is, semmi ceremoniát nem tartanak, hanem beszállván mind ülések, mind egyéb dolgok elegendesleg vannak; az vőlegényt s menyasszonyt, hanemha mástól kérdezi meg, de a ki nem ismeri meg nem tudja kik, asztalnál sem ülnek egymás mellé, el sem kapják, hanem csak valami közelebbvaló atyafiai-aszszonyok alattomban a vőlegényhez bekisérik, apja-anyjától el sem búcsúztatják.

N. B. A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőben sétáló, vagyis lassú táncokat húztak, annakutána szaporább magyar táncot, e mellett bundás-, tőkés-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reverentiás-táncokat nagy mulatsággal jártunk; most lengyel-, stajer-, német-, minuet-, olá- és cigány-táncokat nagy hebehurgyáson járnak, a szegény kővári-nótának híre sincsen, azelőtt pedig híres volt.